

ДО ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКОГО РІШЕННЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Віталій Петренко,

професор кафедри інтелектуальної власності Національної металургійної академії України, доктор технічних наук, заслужений діяч науки і техніки України

Постановка проблеми. Важко переоцінити вплив результатів інтелектуальної діяльності людини на економічний розвиток держави, а в деяких випадках вони мають вирішальне значення у визначенні напрямів розвитку суспільства. Зазначені результати можуть бути також і управлінськими рішеннями, що мають правову природу результатів інтелектуальної діяльності людини й тим не менш недостатньо досліджені в сучасній науковій літературі з інтелектуальної власності. На наш погляд, результати інтелектуальної діяльності у сфері розробки управлінських рішень при першому наближенні кореспондуються з об'єктом права інтелектуальної власності — літературний твір з деякими ознаками інших об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема й із залученням загальноприйнятних технічних засобів.

Сьогодні у сфері інтелектуальної власності ще не знайдено остаточного визначення управлінського рішення як результату інтелектуальної діяльності.

Також важливого значення набуває розробка нової політики охорони та захисту прав інтелектуальної власності, тому що організація дієвої системи правозастосування у сфері створення та використання об'єктів інтелектуальної власності безпосередньо впливає на ефективність розбудови національного науково-технологічного комплексу [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правова природа управлінського рішення як результату інтелек-

туальної діяльності, базується на правовій природі права інтелектуальної власності, питаннями якої займалися вчені О. А. Підпригора, О. Дзера, О. Святоцький, О. Харитонова, В. Кухар, В. Афанасьєв, В. Жуков та ін.

В об'єктивному сенсі право інтелектуальної власності трактується О. Харитонвою, як сукупність правових норм, які регулюють відносини, що складаються у процесі створення, легітимації, використання й охорони результатів інтелектуальної, творчої діяльності. У суб'єктивному сенсі — це право особи володіти, користуватися, розпоряджатися та захищати від порушень з боку усіх інших суб'єктів права результат інтелектуальної, творчої діяльності [2, 144–151].

Метою цієї роботи є дослідження й обґрунтування визначення управлінського рішення як результату інтелектуальної діяльності.

Останнім часом зростає інтерес до інструментів управління виробництвом, соціальними процесами, державою. Одним з таких інструментів є управлінське рішення, що є результатом інтелектуальної діяльності.

У науковій літературі термін «управлінське рішення» вживається в декількох значеннях: обдуманий намір зробити що-небудь, що припускає попереднє усвідомлення цілей і засобів дії; процес вироблення та прийняття найкращого варіанту (альтернативи) для вирішення виниклої проблеми чи завдання; фіксований управлінський акт;

вольовий акт керівника організації з вибору варіанту діяльності її персоналу досягти поставленої мети [3, 143–151].

Теорія та практика менеджменту підтверджують таке: ухвалення управлінських рішень пов'язане з переробкою інформації, що стосується вирішуваного завдання, і вибором на її основі аналізу та синтезу найбільш прийнятного варіанту дій; варіант дій обирається на основі критеріїв, обмежень і певних правил; система критеріїв і правила ухвалення управлінських рішень базуються на знанні закономірностей управління, обліку особливостей об'єкта ухвалення рішень і конкретної ситуації, в якій воно приймається; процес ухвалення управлінського рішення охоплює елементи наукового знання, творчості й мистецтва управлінської діяльності; конкретні управлінські рішення за специфічним змістом різняться, але мають також істотні загальні властивості.

Суть управлінського рішення проявляється в людській діяльності, ролі та місці рішення в процесі управління. Розробка, прийняття й реалізація управлінських рішень є інтеграційним процесом людської діяльності, послідовною зміною його станів при виконанні особами, що приймають рішення, і їх апаратом управління функціональних обов'язків.

Нині існує багато визначень поняття управлінського рішення. Та жодне з визначень не розкриває повністю сутність управлінського рішення як результату інтелектуальної діяльності.

Управлінське рішення можна було б віднести до об'єктів авторських прав або до комерційної таємниці. На жаль, цього не відбувається сьогодні і управлінське рішення не фігурує у класифікації об'єктів права інтелектуальної власності.

У практиці суспільного життя, державного будівництва й управління виробничими підприємствами, організаціями та установами визначальна роль належить управлінському рішення

ню, яке може використовуватись для управління. До специфічних довгострокових управлінських рішень треба віднести державні законодавчі та нормативні акти.

Однак до цього часу у сфері інтелектуальної власності ще не знайдено остаточного визначення управлінського рішення як об'єкта права інтелектуальної власності.

Важливою передумовою ухвалення як складової визначення управлінського рішення як об'єкта права інтелектуальної власності є приналежність вказаного управлінського рішення до результату інтелектуальної діяльності людини. Загальновідомо, що інтелектуальна діяльність людини — цілеспрямована розумова діяльність людини, в результаті якої з'являється інтелектуальний продукт, який відповідає вимогам новизни, неповторності, оригінальності й унікальності.

Управлінське рішення як результат інтелектуальної діяльності людини у сфері науки, техніки, інноваційного та соціально-культурного розвитку є інструментом управління вказаними процесами.

Відмінності розвитку науки у світі полягають у сервісному обслуговуванні інноваційного розвитку держав, соціально-культурного розвитку суспільства [4, 207–208]. Усі ці відмінності акумулюються в науках управління розвитком підприємств, проектами та програмами, у вирішенні соціальних проблем та реформуванні суспільства тощо.

На думку авторів [5], проекти та програми характеризуються унікальністю місії проекту незалежно від їхньої багатотиповості. При цьому використовується показник інтелектуальної продуктивності — унікальне поєднання управлінських і технологічних компонентів, які формують цінність проекту чи програми [5, 20, 24].

Вищенаведені мотивації та показник інтелектуальної продуктивності підтверджують значущість управлінських рішень і підштовхують нас

до визнання управлінського рішення як незамінного інструменту вирішення завдань, які стоять перед конкретною людиною, колективом, суспільством та державою.

Справді, *управлінське рішення* можна визначити як *результат* цілеспрямованої розумової діяльності людини з прогнозування альтернативних майбутніх подій і розробки дій, які мають такі властивості, як новизну, неповторність, оригінальність і унікальність. Безперечно, цьому сприяють вольові якості людини (чи людей), що його розробляють, приймають, оформлюють у документ.

При з'ясуванні приналежності управлінського рішення до результату інтелектуальної діяльності людини треба зазначити, що ці результати можуть бути віднесені до авторських прав на управлінське рішення — об'єкт права інтелектуальної власності. Власне прийняття чи затвердження управлінського рішення є вольовим актом відповідного керівника, котрий може бути одноособовим автором цього управлінського рішення або членом колективу розробників, або може не мати жодного стосунку до авторських прав.

Розробка та прийняття управлінського рішення — творчий процес, який виконується за етапами: формулювання й вибір мети; вивчення проблеми; вибір критеріїв ефективності та можливих наслідків прийняття рішень; аналіз варіантів рішень; вибір і остаточне формулювання рішення; прийняття рішення; доведення рішення до виконавців; контроль за виконанням рішення.

Технологія прийняття рішення у процесі управління поділяється на три основні цикли: інформаційний (пошук, збір, передача, обробка, зберігання інформації), логіко-розумовий (вироблення та прийняття управлінського рішення); організаційний (організація його виконання).

Основні етапи вироблення рішень: дослідження проблеми; підготовка проектів рішень; ухвалення рішень.

Дослідження проблеми: виявлення проблеми; кваліфікація проблеми (пошукова, практична); формулювання проблеми. Підготовка проектів рішень: збір інформації; розробка можливих варіантів рішень; добір 2–3 альтернативних варіантів рішень; попередня оцінка відібраних варіантів. Ухвалення рішень: вибір одного варіанту рішення; юридичне оформлення рішення. Критерії оптимізації рішень: загальна ефективність; початкові капіталовкладення; час [6].

Менеджери, що діють на різних рівнях управлінської ієрархії і в різних функціональних сферах, приймають управлінські рішення різних типів. Отож, з метою вдосконалення методів прийняття управлінських рішень необхідна певна класифікація типів рішень через виявлення властивості їм специфіки. Складність і різноманіття управлінських рішень не тільки припускає, але й вимагає використання різних критеріїв класифікації рішень.

За *характером* взаємозв'язків розрізняють одиничні та програмні рішення. За *часом реалізації* виділяють поточні й перспективні рішення. За *ступенем формалізації* бувають стандартні рішення для систематично повторюваних завдань і неформалізовані, що потребують розробки спеціальної методики для кожного конкретного випадку. За *видом інформації* розрізняють кількісні та якісні рішення, що приймаються на основі описової інформації. За *типом* — комплексні рішення та рішення для певних функціональних галузей. За *кількістю* цілей розрізняють моноцільові та багатоцільові рішення. За *алгоритмом* — запрограмовані й незапрограмовані рішення.

Класифікація рішень за способом дії на керований об'єкт. Залежно від організаційного оформлення управлінські рішення поділяють на: прямі директиви, орієнтаційні, гнучкі та нормативні.

Класифікація рішень за ступенем повторюваності проблеми. Розріз-

няють рішення традиційні, нестандартні, рутинні, селективні, адаптаційні і інноваційні. Залежно від повторюваності проблеми, що вимагає рішення, управлінські рішення можна класифікувати на традиційні (запрограмовані), що неодноразово використовувалися у практиці управління, коли необхідно лише зробити вибір з уже наявних альтернатив, і нетипові, нестандартні (незапрограмовані) рішення, коли їх пошук пов'язаний, насамперед, з генерацією нових альтернатив. До нестандартних відносяться рішення, що приймаються в нових ситуаціях, які вимагають збору й аналізу інформації, творчого підходу керівника, котрий ухвалює новаторські рішення на основі досвіду й інтуїції. Рутинні рішення приймаються за певною програмою, зазвичай, не вимагають високої кваліфікації та творчого підходу. Селективні рішення припускають велику свободу вибору, проте вони можуть бути доручені людям, які володіють необхідним рівнем кваліфікації як з теоретичної підготовки, так і практичного досвіду. Адаптаційні рішення вимагають по'єднання великого багажу відпрацьованих раніше методів вирішення проблем з умінням оцінити особливості ситуації, що склалася, та здійснення поєднання оригінальних ідей з вже накопиченим досвідом. Цей вид рішень вимагає як високої кваліфікації, так і наявності відмінних управлінських здібностей у поєднанні з достатньо широкими посадовими повноваженнями. Інноваційні рішення в основі своїй припускають управлінські здібності, певні риси вдачі та високе посадове становище, тобто, це, зазвичай, рішення, що приймаються на найвищому рівні управління [7].

Класифікація рішень за початковими методами розробки. Важливим класифікаційним підходом є початкові методи розробки управлінських рішень. До них можна віднести: а) графічні, з використанням графоаналітичних підходів (мережних моделей і методів,

стрічкових графіків, структурних схем, декомпозиції великих систем); б) математичні методи, що припускають формалізацію уявлень, відносин, пропорцій, термінів, подій, ресурсів; в) евристичні, пов'язані з широким використанням експертних оцінок, розробки сценаріїв, ситуаційних моделей.

Класифікація рішень за методами обґрунтування. Існують рішення, що формалізуються та не формалізуються. При обґрунтуванні рішень, які формалізуються, широко використовують математичні методи. Рішення, які не формалізуються, обґрунтовуються переважно евристичними методами [8].

Класифікація управлінських рішень впливає на методи та моделі їх вирішення. Специфікою управлінських рішень є те, що всі ознаки рішень узагалі (мета, методи їх досягнення, результат) мають не особистий, а суспільний характер, а тому змінюються умови їх ухвалення та вимоги до суб'єкта, що ухвалює рішення.

Аналітичне усвідомлення суті управлінського рішення приводить нас до факту визначення спорідненості його з такими визнаними об'єктами права інтелектуальної власності, як твір, раціоналізаторська пропозиція та комерційна таємниця.

Дуже часто до змісту управлінського рішення належать вказані раціоналізаторська пропозиція та комерційна таємниця. В управлінському, рішенні також наводиться алгоритм або регламент його використання. Якщо таке збігається в одному управлінському рішенні, то його можна кваліфікувати як складне, чи комплексне за своєю структурою.

Якщо охорона права на ординарне управлінське рішення може здійснюватися як охорона права на твір, то на комплексне управлінське рішення вона повинна здійснюватися, в тому числі й на ті, які надають йому ознаки комплексного об'єкта права інтелектуальної власності. Основні галузі та сфери використання управлінського рішення,

як комплексного об'єкта права інтелектуальної власності: будівництво; інжиніринг; кіноіндустрія; банківська та фінансова справа; автомобілебудування; комп'ютерні технології; консалтинг.

Неможливо переоцінити роль управлінського рішення в розвитку цивілізації. Характерною ознакою функціонування сучасних розвинених економік є дієвий ринок об'єктів інтелектуальної власності, через який продукти творчої розумової праці вводяться в господарський обіг [9, 212–213]. Прикладом цього можна назвати конкурс і конкуренцію управлінських рішень при ініціюванні великих проектів у виробничих та соціальних сферах.

Висновок

Грунтуючись на вищевикладеному, треба зазначити, що управлінське рішення є результатом цілеспрямованої творчої, розумової праці людини, що вирізняється новизною, неповторністю, унікальністю та оригінальністю. Прикметна спорідненість управлінського рішення з такими визнаними об'єктами права інтелектуальної власності, як твір, раціоналізаторська пропозиція та комерційна таємниця. ♦

Список використаних джерел

1. Орлюк О. П. *Стан та перспективи розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні // Інтелектуальна власність: погляд з XXI століття : зб. наук. праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції 29–30.09.2011 року / за заг. редакцією А.І. Кузьмінського, О.П. Орлюк. — Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2011. — 175 с.*
2. Харитоновна О. І. *Правова природа права інтелектуальної власності // Наукові праці Одеської Національної юридичної академії України. — Том VII. — Одеса: Юридична література. — 2008. — 328 с.*
3. Петренко В. О. *Теоретичні засади визначення управлінського рішення, як результату інтелектуальної діяльності / В. О. Петренко, Т. А. Фонарьова, Т. В. Петренко // Гармонізація законодавства України з питань інтелектуальної власності щодо законодавства Європейського союзу : зб. наук. праць Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем інтелектуальної власності (Маріуполь, 13–14.09.2013 року). — Маріуполь : ДВНЗ «ПДТУ», 2013 — 245 с.*
4. Рач В. А. *Управление проектами в контексте мировых тенденций развития науки / В. А. Рач // Тези доповідей IX Міжнародної конференції «Управління проектами у розвитку суспільства» / за ред. проф. С. Д. Бушуєва. — К. : КНУБА, 2013. — 300 с.*
5. *Управление инновационными проектами и программами на основе системы знаний Р2М : монографія / Ф. А. Ярошенко, С. Д. Бушуев, Х. Танака. — К. : Саммит-Книг, 2012. — 272 с.*
6. Вертакова Ю. В. *Управленческие решения разработка и выбор : учеб. пособ. / Ю. В. Вертакова, И. А. Козьева, Э. Н. Кузьбожев [под общ. ред. Э. Н. Кузьбожева]. — М. : КНОРУС, 2005. — 352 с.*
7. Ситник В. Ф. *Система підтримки прийняття рішень : навч. посіб. / В. Ф. Ситник. — К. : КНЕУ, 2004. — 614 с.*
8. Лапыгин Ю. Н. *Управленческие решения / Ю. Н. Лапыгин, Д. Ю. Лапыгин. — М. : Эксмо, 2009. — 445 с.*
9. *Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність : підручник / В. Д. Базилевич. — 2-ге вид., стер. — К. : Знання, 2008. — 431 с.*

Надійшла до редакції 27.01.2014 року